

Vážení,

tak jsme oslavili narozeniny. 10 let uplynulo od vzniku České republiky. Někdo si možná spíše připomenul rozpad československé federace, i tak se na jednu a tutéž událost dá dívat. Dva Češi ze tří si myslí, že rozdělení Československa bylo správné. Kdo si to myslel tehdy?

O vánocích jsem byla u rodičů v Karviné, zašly jsme s maminkou na hřbitov ke hrobu mých prarodičů. Oba pocházeli ze Slovenska. Tam se jim narodily děti, když začaly chodit do školy, stěhovala se rodina do západních Čech za práci. Po několika letech pokračovali dál, do Karviné, děti dochodily školu, dědeček šel jako horník (vyučení pánský krejčí, sobě, synovi i zeti šil ještě dlouho obleky) do důchodu brzy. Když se ho dočkala i babička, pořídili si domek na jižní Moravě. Trávila jsem u nich prázdniny, během několika dnů jsem se přizpůsobila jejich řeči, ryze československé. Už jí nemluvím, několik let jsem ji nepoužila.

Maminka se narodila na Slovensku, od dětství mluví česky, při sčítání lidu se hlásí ke slovenské národnosti. Kdykoli vyplňuji formuláře, musím si předříkávat: národnost: česká, státní příslušnost: Česká republika. Abych náhodou neprohodila údaje v těchto dvou kolonkách. A propos, sčítání lidu, žije nám tady v zemi několik eskymáků, prý. Ale taky spousta lidí, pro které je "národnost" jenom prázdný pojem, jenom ta kolonka ve formuláři.

Každý během svého života "hrajeme" několik rolí, některé si vybíráme, jiné nám jednoduše připadly. Svým narozením jsem se stala dcerou, sestrou a ženou, přijetím na školu studentkou, pracovní smlouva mi přidělila další roli, zaměstnankyně. S některými společenskými rolemi jsem se vypořádala lépe, s jinými hůře, záleželo na tom, jak moc mi ta která role "padla" a taky na tom, jak dobře mě tu roli naučili. Rodiče, učitelé, školní a později studijní řád, zákoník práce. Tyto role jsou ve své podstatě jednoduché, protože jsou jasně rozdělené a jsou pro ně pravidla.

Ale jsou i jiné, s nimi už to možná tak jednoduché není. Třeba národnost. Jaká role mi byla přidělena? Slovenská maminka, polský tatínek, narozena v Československé (pomiňme nyní - socialistické) republice, mateřský jazyk český, česká škola, ještě dřív, než jsem poprvé stihla uplatnit své nově nabyté volební právo, konfrontovaná s rozpadem federace. No určitě

jsem Češka, ale jak se to pozná? Co to pro mě znamená? A jak se tedy odlišuji od těch, kteří Češi nejsou? Tuhle roli mě moc neučili.

No a pak se divte. Jste hrdí na to, že jste Češi? Co pro Vás znamená být Čechem, Češkou? Jak svoje role hrajeme? Asi tím hůř, čím míň přemýšlíme nad tím, kdo jsme, odkud jdeme a kam míříme. Mám zvláštní svíravý pocit, když slyším českou hymnu, chce se mi zpívat a slibovat, brečet a smát se. Vozím s sebou do zahraničí české knihy a na cédéčkách vypálené české filmy a třeba taky hrneček s krtečkem. S kalhotkama. Onehdá dávali na Arte Paralelní světy, v původním znění s titulky! Pak mě ještě berou úspěchy českých vědců a když vyhrajeme nějaký titul, nejlépe mistrů světa, tak to je taky skvělý pocit.

Nějak mi to ale není všechno. Nechce to do sebe zapadat. Je to jako skládačka puzzle, ve které spousta dílků chybí. Hlavně paměť, myslím ta historická. Zнала jsem spoustu letopočtů a taky událostí, které k nim patřily, ale historie ve mě nežije. Tak možná ještě Přemyslovci, kousek kolem husitů, pak je přetržená páska, Bílá hora, velké okno, teda temno, vznik republiky, krize, válka, komunismus, sametová. Historie naučená není historie prožitá.

Ona ta absence češství vypadá jako výhoda, když teď zase budeme všichni Evropané. Ale je to tak opravdu? Nebudeme o to méně Evropany, o co méně jsme nyní Češi? Národnost nám asi pořád ještě nejde. Náš stát vznikl jako národnostní, skončil jako občanský. Třeba nám i ta národnost líp půjde, až budeme občané. Až pochopíme, že stát je tu pro nás a ne my pro něj. Že to jsme my a nikdo jiný, kdo řídí svůj život a osud. Teda v tomto případě právě neřídí. A právě proto se jenom někým někam necháváme vézt.

Adéla Seidlová

«TEORIE PRO VŠECHNY»

»

Co je to společnost? Aneb o nominalismu a realismu v sociologii

Sociologie bývá nejčastěji, zároveň taky nejobecněji definována jako věda o společnosti. Co je to však společnost? Existuje společnost reálně („je hmatatelná“?), „jak se o ní můžeme přesvědčit?“, nebo je to jen abstraktní pojem? Tyto otázky nás nenapadají pouze dnes, ale kladli si je i zakladatelé nově vznikajícího oboru sociologie.

Za jejich řešením leží obecnější filosofický problém, a to problém samostatné existence či neexistence „abstraktního“, který reprezentuje středověký filosofický spor - spor o univerzálie neboli obecné pojmy. Ten započal v 11. století, ale byl aktuální ještě i o 3 století později, tedy

ve století 14. V tomto sporu tzv. nominalisté tvrdili, že obecné neexistuje – nepřísluší mu tedy vlastní bytí, jedná se „jen“ o výtvořiny našeho myšlení. Podle nich reálně existuje pouze jednotlivé. Obecné pojmy jsou pak „značkami“, které zastupují řadu jednotlivin, označují, pojmenovávají je. (A protože jméno je latinsky nomen, odtud pochází označení nominalismus.)

Naproti tomu realisté navazující na platónské učení o idejích tvrdili, že obecné reálně existuje, přísluší mu vyšší stupeň bytí než jednotlivým věcem a že obecné existuje před jednotlivými věcmi.

V sociologii pak řešení ontologického problému, a to vztahu mezi jednotlivcem a společností, není ničím jiným než "volným pokračováním" výše uvedeného středověkého sporu. Co existuje před čím? Čemu přísluší samostatné bytí? Společnosti či jedinci? Stoupenci tzv. sociologismu, jako například Émile Durkheim, zastávají stanovisko, že sociálně, společnost je prvotní a je nadřazeno individuálnímu, jedinci. Společnost je pak v Durkheimově pojetí "věcí svého druhu". Představuje jinou, novou kvalitu, není totiž jen pouhým součtem individuí, ale má své specifické vlastnosti, kvality. Durkheim tak není jen významným představitелеm sociologismu, ale i reprezentantem realismu v sociologii (sociologického realismu).

Oproti realistům, jak je uvedeno výše, stojí nominalisté. V sociologii pak nominalismus klade důraz na jedince, individuální, psychologické. Společnost je v tomto pojetí konvenčním označením pro seskupení jednotlivců, kteří společnost vytvářejí až svým reálným jednáním. Na přelomu 19. a 20. století našel nominalismus své uplatnění v rámci tzv. psychologismu v sociologii a nyní například v teorii konstrukce sociální reality. Podle této teorie nemá společnost samostatnou existenci, nýbrž je kontinuálně vytvářena až v každodenní lidské interakci a komunikaci.

Z výše uvedeného je zřejmé, že odpověď na otázku „co je společnost“ se nejen různí, ale že není ani jednoznačná. Je snad zjevné, že společnost je něco víc než jen prostá suma jedinců – že je nad-individuální, svébytná, nás „přesahující“. Existuje „před námi“, předtím než se narodíme a bude existovat i po nás, tedy poté, co zemřeme. Přesto není na nás zcela nezávislá. Je naším – lidským výtvořem. Právě my lidé tvoříme ono nad-individuální, sociální, společenské, ať se jedná o takové výtvořiny jakými jsou například kolektivní vědomí, právo, morálka či ona zmiňovaná společnost coby celek. Společnost (sociální a společenské) v tomto smyslu neexistuje mimo nás, není žádným nadpřirozeným výtvořem, nýbrž je naším lidským produktem.

»

Max Weber (1864 – 1920), německý sociolog, ekonom a politolog

Celoživotním vědeckým zájmem Maxe Webera bylo vytvoření metodologie sociálních věd. Jako výchozí techniku pro sociologickou analýzu navrhl tzv. ideální typy – zevšeobecňující modely historických situací, které mohou být použity jako základ při srovnávání dvou a více společností. Zatímco francouzský sociolog Émile Durkheim byl zastáncem holistického přístupu ke zkoumání společnosti (společnost je více než souhrn jednotlivců a má proto vlastní funkce a zákonitosti), propagoval Weber metodologický individualismus (jednotkou sociologického zkoumání je jedinec a individuální akce, nikoli společnost). V krajním vymezení pak metodologický individualismus neguje existenci společnosti – ta je pouze náhodným shledáním individuálních činů a nelze ji proto ani zkoumat.

Jedním z prvních výzkumů, které Weber provedl, bylo zkoumání pracovních podmínek v zemědělství ve východní Evropě. Weber zde spojil statistická data, přímá pozorování a teoretická východiska a zaměřil se na rostoucí individualismus zemědělských dělníků, kteří preferovali nejistý městský život s možností ztráty příjmu, před životem a prací na venkově. Zmapoval tak rostoucí urbanizaci a industrializaci ve střední Evropě (Weberovými slovy 'na východ od Labe').

Weber kladl důraz na náboženské hodnoty, myšlenky a pozitivní vliv charismatických vůdců ve formování společnosti. V *Protestantské etice a duchu kapitalismu* popsal blízký vztah mezi asketismem kalvinismu a vznikem a rozvojem kapitalismu. I ve zkoumání náboženství propagoval Weber komparativní přístup. Rozhodl se proto prozkoumat ze sociologického hlediska hlavní světová náboženství: konfucianismus, taoismus, hinduismus, buddhismus, islám a judaismus. Ve své analýze se zaměřil především na kořeny, obsah (v co jednotlivá náboženství věří) a jejich fungování především ve vztahu k hospodářství (chudoba či naopak bohatství jako podmínka či míra požehnání).

Mezi Weberova hlavní zjištění patřil popis vztahu mezi organizací společnosti a náboženskými idejemi: 1. Sociální skupiny se specifickými zájmy jsou otevřenější k přijetí náboženských myšlenek; 2. Náboženské myšlenky vedou k formování elitních skupin (např. kněžstvo); a konečně 3. ekonomicky podmíněné rozdíly mezi elitní skupinou a zbytkem společnosti je možné vysledovat i v přístupu k náboženskému životu. A právě prohlubující se rozdíly mezi elitní skupinou a zbytkem společnosti jsou podle Webera hlavním

problémem, se kterým se potýkají všechna hlavní náboženství.

Mezi Weberovy hlavní práce je řazena také nikdy nedokončená kniha *Hospodářství a společnost*. Vedle obsahové stránky zde Weber popsal také vědecký způsob práce: nejprve badatel definuje užívané pojmy a poté popíše a srovná sociální realitu a to nejen uvnitř či mezi jednotlivými současnými společnostmi, ale také například tutéž společnost v různých historických obdobích (německá společnost ve středověku versus německá společnost v éře kancléře Bismarcka). Ve své knize tímto způsobem Weber analyzoval podmínky a důsledky ekonomického chování a proces formování sociálních skupin (např. dělnictvo, rolnictvo).

Vedle sociologického a ekonomického zkoumání se Weber zabýval také politikou. V *Politice jako povolání* se zabýval vztahem mezi etikou, morálkou a politikou a definoval tři typy panství – charismatické, tradiční a legální – popisující vzájemným vztahem mezi vládcem, byrokratickým aparátem a masou.

Weberovo rozsáhlé dílo ovlivnilo další vývoj ve společenských vědách. Mezi nejvýznamnější je řazen jeho přínos k formování sociologie jako vědy, zkoumání byrokracie a sociologie náboženství a politiky.

Petra Rakušanová, M.A.

»

Norbert Elias (1897 - 1990)

Norbert Elias se narodil se v Německu, získal doktorát z filozofie, potom se začal věnovat sociologii, pracoval s Alfredem Weberem a s Karlem Mannheimem. Před nacismem se uchýlil do Británie, kde napsal své základní dílo „O civilizačním procesu“; kniha byla poprvé vydaná v roce 1939. Ohlasu se dostalo tomuto dílu až na konci 60. let (anglická vydání pod názvem *Civilizační proces*). Holandsko je zemí, kde Eliasovo myšlení našlo největší ohlas a je trvale pěstováno. V Amsterdamu žil Elias své poslední roky života.

Norbert Elias rozvinul zvláštní koncept pro analýzu sociálního života; doufá, že jím překročí některá dilemata v sociologii. Zvláště dilema **proces a struktura, konflikt a konsensus a jednotlivec a společnost**. Na otázku, jestli se to daří, není jednoduchá odpověď. A není jednoduché pochopit Eliasovo paradigma, dokud si neuvědomíme, jaké paradigma určuje naše vlastní představy o společnosti. Rozsah témat, kterými se zabývá, je velmi široký. K tématům ne zcela samozřejmým v sociologii patří sport, čas a umírání.

Robert van Krieken (1) uvádí pět principů Eliasovy sociologie:

1. *Jednání lidských bytostí a neplánované důsledky jejich kombinace*. Společnost je složená z lidských bytostí, které dělají záměrné akce, jejich chování směřuje k určitému cíli; ale společný výsledek těchto akcí je často neplánovaný, nezáměrný. „Jsme řízení slepými sociálními procesy a jsme v pasti našich vlastních akcí. Úkolem sociologie je najít příčiny

a vysvětlení těchto procesů, jenom tak se můžeme naučit lépe kontrolovat tyto slepé procesy. Musíme rozumět, jak se tyto procesy odehrávají, jak se to stane, že se něco nezamýšleného vynoří z našich aktivit“ (2).

2. *Vzájemná závislost lidských individuí*. Lidským individuím se dá rozumět jenom v jejich vzájemné závislosti, jenom jako součásti sítě sociálních vztahů, figurací. Důležitým podpůrným principem je zde to, že studium procesů sociálního rozvoje a transformace – sociogeneze – musí být vázáno na procesy psychického rozvoje a transformace – psychogenezi. Při pokusu objasnit, o čem je jeho základní dílo *O civilizačním procesu*, Elias říká, že je to výzkum, v jehož první části chce ukázat na změny a porozumět historickým změnám v psychice. Druhá část výzkumu spočívá ve zjištění sociálních procesů, které jsou motory oněch psychických změn. Dokazuje, že konstrukce psychická podléhá témuž řádu, jako sociální struktura a pravidelnosti sociálních změn. (3)

3. *Vztahy spíše než pozice, statusy*. Lidskému společenskému životu má být rozuměno jako relacím spíše než pozicím. Např. moc není něco, co lidé mají, ale je atributem vztahu, v němž se stále mění rovnováha, poměr moci mezi jednotlivci nebo sociálními útvary. Dále např. Elias považuje vědu rovněž za proces a soutěžení o moc. Rozumět vědě, znamená rozumět mocenským vztahům těch, kteří určují, co je přijatelné jako relevantní vědecké zkoumání a co ne. Vysvětlujícím je koncept vztahů *etablovaní a outsideri* (Established and Outsiders), který je podle Eliase širší než koncept třídních vztahů a lze ho využít při studiu vztahů muž a žena nebo rodiče a děti.

4. *Dlouhodobé procesy vývoje a změny spíše než invarianty času, věčné pravdy*. Lidské společnosti mohou být pochopeny jenom v jejich vývoji, jenom jako dlouhodobé procesy. K počátkům své práce, která už měla jasné rysy v jeho disertaci (1924), Elias říká (4), že si uvědomil: „není na této zemi nic, co by se teprve nestalo, tím, čím je“. Všechno se *stává* takovým, jaké to můžeme pozorovat. *Ne, že je, ale stává se!* A my tomu nemůžeme rozumět, jestliže nezrekonstruujeme tento proces „stávání se“. Jedině konstrukce geneze je pro Eliase skutečným výzkumem.

5. *Vtažení a odstup (Involvement and Detachment)*. Normální dospělé chování je někde mezi těmito dvěma extrémy; mezi iracionálním a objektivním přístupem. Bez nějaké míry vtažení do dění bychom se pro nic nerozhodli, nic neudělali, bez určité míry racionality bychom umírali strachem. I sociologické myšlení se pohybuje trvale mezi sociálním a emotivním vtažením do předmětu studia (involvement) a nadhledem, odstupem od něj (detachment). Jde tu o vyjádření postoje ke studovanému předmětu. A Elias nechce použít obvyklé „vztah subjektu a objektu“, protože to implikuje statické a nepřeklenutelné oddělení jednoho od druhého. Přitom vždy jde jenom o nějaký poměr odstupu a vtažení obsažený v postoji ke zkoumanému předmětu.

Norbert Elias patří mezi velikány sociologického myšlení 20. století. *Civilizační proces* je znám jako studie měnících se mravů evropských horních tříd od středověku. Ale představuje také zvláštní způsob výzkumu, konceptualizace a budování teorie, který je radikální výzvou řadě předpokladů převládajících v sociologii i dnes. Elias přispěl několika velkými inovacemi ke studiu moci a ke vskutku sociologické teorii poznání. (5)

POZNÁMKY

(1) Robert van Krieken, 1998. *Norbert Elias*. London, Routledge.

(2) Na stránce www Norbert Elias and Process Sociology translated by Robert van Krieken. Originally: De Groene Amsterdammer, 16. 5. 1984, pp. 10-11. „We have not learnt to control nature nad ourselves enough“: Rozhovor Aafke Steenhuis.

(3) Detlev Schottker „Norbet Elias and Walter Benjamin: An exchange of letters and its context.“ *History of Human Sciences* 11(2) 1998: 45-49

(4) West European Centre Newsletter 1982, pp.7-16, Indiana University Bloomington. Rozhovor Gregor Hahn.

(5) Mennell, S., Goudsblom, J. (eds), 1998. *Norbert Elias On Civilization, Power and Knowledge*. Chicago: The University of Chicago Press.

PhDr. Zdenka Vajdová

«AKTUALITY»

»

Volba prezidenta aneb průzkumy převážně vážně

Média jsou v posledních dnech a týdnech zahlcována výsledky výzkumů, které vypovídají - nebo by alespoň vypovídat měly - o tom, koho by občané nejraději viděli na za nedlouho osiřelém

prezidentském stolci (kdyby tuto věc ovšem mohli ovlivnit, dodejme s drobnou dávkou cynismu). Oblíbené otázky typu Pavel nebo Šavel, Pithart nebo Piřha, jsou ostatně vždy vděčným soustem pro novinářstvo, jehož chůtice jsou promptně (a za patřičný bakšíš)

vyslyšeny některými agenturami, které se specializují na výzkum veřejného mínění, trhu a margarínu. Tyto zpracovaly na objednávku médií hned několik výzkumů, které měly zjistit, koho z navržených kandidátů by lidé chtěli za prezidenta, či kdo by podle názoru ctěného voličstva byl nejlepším prvním mužem. Nejmenovaná výzkumná instituce dokonce odvážně anticipovala běh dějin a simulovala souboj jednotlivých kandidátů ve virtuálním druhém kole virtuálních přímých, tj. všelidových voleb.

Podobné hrátky jsou mediálně sice přitažlivé, nicméně co do odrazu jakés takés reality (realita = skutečnost, objektivně existující jev) se při bližším ohledání ukazují být poněkud mlhavé. Prezidentské výzkumy velmi dobře ilustrují dvě nemoci veřejného diskursu; za a) určité přeceňování běžných výzkumů veřejného mínění a za b) zavádějící interpretace či přímo dezinterpretace publikovaných dat. Řada výzkumů, bohužel, „na druhý pohled“ obsahuje relevantní údaje nezřídka v množství menším než malém. Výsledky žádného šetření bychom ostatně obecně vzato neměli za všech okolností považovat za slovo Boží.

Jejich informační hodnota, často podléhající celé řadě zkreslení, nadto závisí na mnoha na první pohled banálních vstupních proměnných, počínaje kvalitou sběru dat, přes kontrolu tazatelské sítě a pregnantním formulování otázky tak, aby skutečně zjišťovala to, co chceme vědět (získaná data výrazně ovlivní třeba fakt, zda použijeme tzv. otevřenou otázku, na základě spontánní výpovědi - v našem případě bez nabídky kandidátů na prezidenta - nebo tzv. uzavřenou otázku, kdy je dotazovanému předložen seznam kandidátů). Nejsou-li výzkumy stoprocentně objektivním indikátorem nálad a postojů ve společnosti, pak totéž ještě ve větší míře platí pro takové typy šetření, která předjímají určité, zcela konkrétní a reálné chování. Například to, kterou osobnost by lidé skutečně zvolili do čela státu. Zkrátka a dobře, „mínění“ (jakkoliv výzkumem kvalitně a přesně zachycené) a (volební) rozhodování, to jest „jednání“, se nikdy nebudou ideálně krýt.

Shora uvedené je třeba mít vždy na paměti při interpretaci každého výzkumu. To, jakým způsobem výsledky podobných šetření „přečteme“, jak je uvedeme do patřičných souvislostí, je totiž neméně důležité, než samotná holá data.

Všechny výzkumy měly jedno společné: Ve všech s větším či menším odstupem mezi všemi pretendenty nejvíce bodoval Václav Klaus. Nemálo indicií vskutku nasvědčuje tomu, že Václav Klaus by mohl být jedním z favoritů přímých voleb. To je ale asi tak celé poznání, které si můžeme s menší dávkou licence odnést. Vyvozovat z podobných výzkumů, že lidé si přejí za prezidenta Klause, jenž by se v případné přímé volbě „stal favoritem“ (Právo, 6. 1. 2003) či dokonce rovnou kategoricky tvrdit, že by se V. K. „v přímé volbě stal prezidentem“ (LN, 7. 1. 2003) se nutně zdá být nekonečně přemrštěné.

Výzkumy podobného ražení a zejména jejich zmatený či zkratkovitý výklad mají totiž některé „drobné“ nedostatky, které ovšem ve svém součtu představují, slovy významného českého politika, „velké nedorozumění“. Kuriózní je už samotný fakt, že k simulaci „občanské“ volby slouží kandidáti v parlamentní volbě (množina současných parlamentních uchazečů o post nejvyšší by s pravděpodobností blížící se jistotě nebyla identická s množinou odvažlivců, kteří podstoupí martyrium případné přímé volby).

Je notoricky známo, že přímá volba výrazně zvyšuje vyhlídky všeobecně přijatelnějších osobností na úkor vyhraněných kandidátů (hovoříme přirozeně o volbě dvoukolové, o jednokolové variantě snad neuvažují ani myšlenkově nejodvážnější jedinci z řad poslanců a senátorů ODS). Zákonitosti dvoukolové přímé volby tudíž v principu hovoří spíše ve prospěch konsensuálních kandidátů před kontroverzními osobnostmi, které mohou mít třeba relativně početný zástup příznivců, ovšem ve zbytku společnosti vyvolávají takřka bez výjimky negativní reakce. V přímé volbě totiž není podstatné pouze to, kolik skutečných příznivců má ten či onen kandidát, ale proti komu stojí – tuto okolnost ovšem současné průzkumy šancí prezidentských kandidátů nemohou nijak zohlednit. Nedávné prezidentské volby ve Francii jsou přímo ukázkovým případem. Prezident Chirac, disponující řekněme dvaceti až třiceti procenty „autentických“ sympatizantů, získal ve druhém kole voleb, kde jeho soupeřem byl populista Jean- Marie Le Pen, hlasy více než 80 % Francouzů, kteří se dostavili k urnám. Někteří z nich odvolili v gumových rukavicích či s rouškou na ústech, volíce chtěli nechtě menší zlo. V daném případě raději korupčními skandály opředěného Chiraka, než radikála Le Pena, jehož zvolení mnozí považovali za bezprostřední ohrožení demokratických principů republiky. Vraťme se ale do reality české kotliny.

Kdybychom analogicky položili otázku, kterého uchazeče si veřejnost za prezidenta nepřeje, horkým favoritem by nebyl nikdo jiný než ten, jehož si „lidé přejí za prezidenta“, tedy expředseda ODS. Podle prosincového šetření CVVM by V. K. nechtělo na Hradě Pražském vidět 63% Češek a Čechů, kupříkladu. Konfrontujme-li tuto skutečnost s naléhavým novinovým titulkem „Nejlepší prezident? Podle průzkumu Klaus“ (HN, 10. 1. 2003), dobereme se k paradoxu, za nějž by se ani slovný Zenón z Eleje nestyděl. Jinými řečeno – a nechť toto konstatování nezní nikterak pohoršlivě - dnes je jisté pouze to, že Václav Klaus by měl mimořádně dobré vyhlídky uspět třeba za předpokladu, že by jediným jeho protikandidátem byl člen Ku-Klux-Klanu nebo Miroslav Štěpán blahé paměti. Zcela odlišná konstelace by ovšem nastala v situaci, kdy by do ringu vstoupili dva tři silní, obecně respektovaní demokratičtí kandidáti. A co teprve klání s panem Dominátorem Haškem, to už by ovšem vůbec nebylo lehké pořízení...

Mgr. Daniel Kunštát

»

Desetiletí samostatnosti

Desetileté výročí vzniku České republiky a současně rozpadu československé federace vyvolalo v českých denících a týdenících lavinu článků publicistů, politiků, čtenářů... Každý měl potřebu se k tématu vyjádřit, nebo/a také využít možnosti pro sebe prezentaci. Co jsme se dozvěděli? Že názory se liší striktně podle politické orientace. Napravo převažují názory, že dobře tak, přínosné to bylo jak v počitatelných, tak i ve srdečních veličinách. Nalevo se ozyvá,

že jsme byli ochuzeni, a to zejména v těch citových polohách, ale neméně v těch ekonomických, zahraničněpolitických, kulturních a dalších. Stejně tak je ambivalentní postoj k samotnému procesu rozdělení: je to tak, že si republiku účelově rozdělili dva vítězové voleb, nebo to byl historicky neodvratitelný vývoj? Naskytá se otázka, kdo za to tedy mohl?

Odpovědi by měly být v tuto chvíli zejména výzkumy veřejného mínění, které nepřímou o vzájemném vztahu Čechů a Slováků mnohé vypovídají. Po parlamentních volbách 92 se zjišťovalo, co bylo podle veřejnosti hlavním problémem při povolebním vyjednávání. Češi viděli jako hlavní problém to, že se politici nebyli schopni o této otázce v uplynulých dvou letech dohodnout, stejně však viděli jako klíčovou a problematickou osobnost Vladimíra Mečiara, představu slovenských politiků o ekonomické reformě a skutečnost, že Slováci chtějí samostatný stát za každou cenu. Dvě třetiny potom viděly jako příčinu obtíží při společných jednáních to, že slovenská strana není ochotná ke kompromisům.

Pro Slovaky byla největším problémem

skutečnost, že Češi chtěli hrát ve společném státě hlavní roli, teprve poté následovala neschopnost českých a slovenských politiků se v letech po revoluci dohodnout. Sedm z desíti dotázaných uvedlo, že česká strana není ochotná dělat kompromisy, šest z deseti uvedlo jako důvod problémů představu českých politiků o ekonomické reformě a také skutečnost, že „za komunistů“ se národnostní problémy neřešily.

Pokud Vám to něco připomíná, tak mně tedy taky. Je to modelová situace shazování viny z jednoho na druhého. Není snad třeba ani dodávat, že v takových situacích nemívá pravdu žádná ze stran. Stejně jako to, že jediným východiskem bývá nejprve přiznání si vlastní viny, teprve potom může začít konstruktivní dialog. K ničemu podobnému nedošlo na nejvyšší politické úrovni, což je jenom odraz toho, že se to nestalo v české a slovenské společnosti.

Takže pokud se uvádí, že republiku rozdělili Václav Klaus s Vladimírem Mečiarem, musíme dodat, že se stanovisky Václava Klause ke státoprávnímu uspořádání souhlasily dvě třetiny Čechů, se stanovisky Vladimíra Mečiara stejně tolik Slováků. Tyto postoje se promítaly i do konkrétních otázek, když tři čtvrtiny Čechů souhlasilo s výrokem, že HZDS by chtělo zároveň výhody samostatnosti i společného státu“ a dvě třetiny Slováků naopak s výrokem, že „ODS se snaží získat výhody na úkor Slovenska“.

Vraťme se ale k základnímu problému. Československá republika vznikla výhradně díky mezinárodnímu přiznání práva národa na

sebeurčení. Pokud tedy Slovákům neupíráme národní identitu, co je komu do toho, že se v roce 1992 rozhodli pro samostatný Slovenský stát? Jakým právem tedy Češi bilancují, co jim rozdělení federace vzalo a co jim přineslo? Jediné, co je možné s určitostí říct, je, že se Československo rozdělovalo. Všechno ostatní jsou interpretace a účelové přizpůsobování reality.

ing. Adéla Seidlová

»

Elektronická agora?

"Demokracie a internet jsou si blízko. Co dělat pro rozvíjení obojího?"

- Steven Clift: E-democracy E-book, 2000

Je známým faktem, že každé médium má svou bytostnou povahu. V čem je Internet odlišný od jiných médií? Internet je zatím jediné médium, které umožňuje komunikaci *mnohých s mnohými* (many-to-many). Když sledujeme televizi, probíhá komunikace *jednoho k mnohým* (one-to-many) a když telefonujeme, mluvíme *jeden s jedním*. Internet je ideální prostředí pro výskyt synergického efektu, tj. výhody (bonusu) z mnohosti různého. Dalším kladem Internetu je také to, že dává prostor lidskému nadšení, které je jistě dobrým vkladem do každé činnosti. O tom, že nadšení je velmi důležitým prvkem při rozvíjení tohoto média, mluví také jeden z mála výzkumů českého Internetu publikovaný na adrese <http://www.vyzkuminternetu.cz>.

Pro konkrétní využití těchto nových rysů ve státní správě se vžil název „e-democracy“ nebo „e-government“. Zastánci těchto projektů nahradit tradiční instituce komunikací po Internetu, nýbrž chtějí nabídnout nové efektivní modely, které ty stávající podporují. Svoji aktivitou se snaží překročit rozšířenou, leč omezenou představu Internetu jako permanentního referenda nebo jako prostředku, který občany osvobodí od chození k volbám tím, že umožní hlasovat z tepla domácího krbu.

Co konkrétně „e-demokracie“ znamená, vysvětluje Howard Rheingold ve své knize *The Virtual Community* (e-book naleznete na <http://www.rheingold.com>). Autor v ní popisuje svou patnáctiletou zkušenost s komunikací many-to-many a v deváté kapitole věnované online aktivistům popisuje konkrétní příklad, „jak se občané mohou dohodnout na společném problému, využít společných zdrojů k návrhu řešení a přesvědčit městskou samosprávu, aby se v situaci angažovala“. Stalo se tak roku 1990 v Santa Monice, kde funguje *Santa Monica's Public Electronic Network* - PEN - (<http://pen.ci.santa-monica.ca.us/>), virtuální společenství tamních občanů, které slouží jako platforma komunikace mezi občany a zástupci města. PEN úspěšně realizovala projekt *Showers, WASHing machines, LOCKers*

(<http://www.scn.org/ip/commnet/shwash.htm>) podporující bezdomovce při hledání práce. Role komunity spočívala v efektivní komunikaci mezi úřadem a bezdomovci. Výsledkem byla instalace sprch, praček a skříněk pod přístavním molem a prodloužení otevírací doby veřejných sociálních služeb.

Aby se takovéto projekty mohly stát skutečností, bylo třeba mimo jiné vložit velkou důvěru v komunikaci po Internetu. Vzhledem k tomu, že Internet se potýká s problémem anonymity, není taková „investice“ samozřejmá. Je to jedno z velkých témat nového sociologického směru - sociologie kyberspace (sociology of cyberspace). Jeden z představitelů prof. Peter Kollock (<http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/kollock>) zdůrazňuje roli virtuálních komunit jako účinného regulátora problémů anonymity. V těchto poměrně stálých společenstvích si uživatel, má-li jeho členství dávat smysl, buduje vlastní identitu a, jak píše Judith S. Donath (<http://smg.media.mit.edu/people/Judith/Identity/IdentityDeception.html>), *nevyplatí* se mu podvádět.

Stojí za zmínku, že lze pozorovat nový trend - reálné srazy virtuálních komunit (viz. aktivity <http://www.totem.cz>). To jen podporuje budování „virtuální identity“, bez které není důvěry, svobody ani demokracie.

Jan Sládek, student sociologie FF UK

»

Sčítání lidu - informace o domácnostech a rodinách, 1. část

V prosinci loňského roku zveřejnil Český statistický úřad data o domácnostech a rodinách získaná ze Sčítání lidu, domů a bytů, které proběhlo v březnu 2001. Právě tyto informace o formách soužití jsou důležité a nenahraditelné. Na rozdíl od různých sociologických šetření se sčítání týká celé populace a je povinné (to samozřejmě neznamená, že by byli sečtení skutečně všichni obyvatelé na území České republiky, ale těch nepodchycených je relativně málo). Kromě těchto dvou možností se dá na vývoj rodin usuzovat nepřímou, z průběžné evidence obyvatelstva. Každoročně jsou publikovány údaje o jednotlivých demografických událostech - plodnost, sňatečnost, rozvodovost, úmrtnost a další.

Sčítání lidu má v České republice, stejně jako ve zbytku vyspělé Evropy, dlouholetou tradici. Bývá také označované jako cenzus. Poprvé se objevuje již ve starověkém Římě, ale až do 18. století se nikdy netýkalo celé populace - bylo totiž prováděno z důvodů vojenských a daňových. S rozvojem statistiky se začíná používat i pro jiné účely a postupně vznikají pravidla, jak mají být sčítání přesně prováděna. Na Mezinárodním statistickém kongresu v Bruselu v roce 1853 jsou přijata konkrétní doporučení pro státy - mimo jiné nezbytnost kritického okamžiku (přesný moment, ke kterému se sčítání vztahuje) a pravidelnost (každých 10 let). V Čechách proběhlo první moderní sčítání, tedy podle těchto zásad, v roce 1869. Následovalo v roce 1890 a od té doby

máme souvislou řadu po desetiletí až do dneška, s výjimkou roku 1940, kdy zde byla válka. V některých letech probíhalo sčítání s ročním zpožděním, tedy nikoli v letech končících nulou (rok 1921, 1961, 1991 a poslední 2001). K posunu dochází především z různých administrativních důvodů.

Jak již oficiální název napovídá, ve sčítáních se zjišťují informace o třech různých věcech - o domech, dále o bytech a domácnostech v nich a nakonec o jednotlivcích. Každá část je vyplňována do vlastního archu. Údaje o domácnostech se zpracovávají na základě bytového listu. Česká statistika rozlišuje tři typy domácností - bytovou, hospodařící a cenzovou. První z nich tvoří všichni lidé, kteří jsou trvale hlášeni v jednom bytě. Druhá kategorii jsou lidé, kteří společně bydlí a společně hospodaří, tedy společně platí výdaje domácnosti - např. jídlo, bydlení atd. Cenzová domácnost jsou lidé společně bydlící a hospodařící, kteří jsou navíc spojeni příbuzenskými vztahy. S tímto typem domácností se pak nejčastěji pracuje v různých analýzách.

Cenzové domácnosti dále dělíme do čtyř kategorií. První je úplná rodina. Ta je tvořena buď jen párem (nezáleží na tom, zda jsou partneři oddáni) nebo párem s dětmi. Druhým typem je neúplná rodina. Ta se skládá z jednoho z rodičů a alespoň jednoho dítěte. Dalším typem jsou domácnosti jednotlivců. Poslední skupina jsou vícečlenné nerodinné domácnosti - tedy např. vnuk s prarodiči, sourozenci apod. V posledních 40ti letech dochází k výrazné proměně. Od roku 1961 neustále stoupá podíl domácností jednotlivců, došlo téměř ke zdvojnásobení (ze 16 % v roce 1961 na téměř 30 % v roce 2001). Trvale narůstá i podíl neúplných rodin. Naopak výrazně klesá podíl úplných rodin, z původních 75 % v roce 1961 na současných 55 %.

<http://www.czso.cz/cz/sldb>

Mgr. Petra Šalamounová

»

Vysoké školy reforma nemine

Zatímco ministr financí Bohuslav Sobotka se pouští do hluboké reformy veřejných financí, o které bude chtít přesvědčit zbytek vlády, ministryně školství Petra Buzková a místopředseda vlády pro lidské zdroje Petr Mareš svorně hrají hru na mrtvé brouky. Přitom financování školství trpí stejnými neduhy jako ostatní oblasti veřejných financí.

Zřetelnou podporou ministra Sobotky v jeho úsilí o fiskální reformu by přitom oba dali najevo, že si jsou vědomi významu školství a lidských zdrojů v budoucí prosperitě ekonomiky.

Ministry opět předešli rektori veřejných vysokých škol, kteří oprávněně požadují vyšší dotace, než jim zákonodárci hodlají přidělit. Jako každý rok oprávněně upozorňují, že růst prostředků na krytí běžných výdajů, ze kterých se prakticky financuje vzdělávací činnost, nestačí pokrýt ani inflaci. Od roku 1996 stoupl počet studentů veřejných vysokých škol o více než 60 procent, běžné výdaje rostly zhruba stejným tempem, přičemž kumulovaná inflace dosáhla asi 68 procent. Reálný výdaj na jednoho studenta tedy ve skutečnosti klesá.

Podle údajů Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj jsme v podílu hrubého domácího produktu na vzdělávací činnost v terciárním sektoru vzdělávání (0,67 procenta) hluboko pod průměrem členských zemí (0,97 procenta). Za námi je jen Slovensko. To se projevuje v přetrvávající uzavřenosti vysokých škol měřené průměrnou šancí studovat (průměrná očekávaná délka studia po ukončení střední školy je u nás 1,5 roku, v OECD průměr činí 2,5 roku) a bohužel též v růstu sociálně-ekonomických nerovností v šancích na studium.

Rektori začínají tušit, že věčné žebrání o přízeň politiků v Česku k ničemu nevede. Možná z tohoto důvodu předseda České konference rektorů Ivan Wilhelm hovoří o změně metodiky a posílení motivačních nástrojů.

Po zkušenostech s úředníky z ministerstva školství však těžko můžeme předpokládat, že by rektori souhlasili s tím, že by o kvalitě, za kterou by podle nich měly přijít peníze, měli rozhodovat opět úředníci.

Že by se blýskalo na časy a rektori se nechali přesvědčit, že se v systému financování má objevit zřetelná ekonomická zainteresovanost vysokých škol na tom, kolik mají studentů a jak kvalitní vzdělání poskytují? To by byla dobrá zpráva.

Jedno se zdá být jisté. Systém financování veřejných vysokých škol nemůže zajistit příznivý rozvoj vysokoškolského vzdělávání. Ve specializované zprávě Světové banky se uvádí, že financování vysokého školství v řadě zemí prošlo reformami, jejichž společným jmenovatelem bylo posílení principu sdílení nákladů mezi státem a studenty. Zároveň byla posílena role vlád při podpoře studentů, kteří pocházejí z rodin s nízkými příjmy.

Tento model financování umožňuje reagovat na rostoucí význam vysokoškolského vzdělávání v životních šancích jednotlivce a s ním spojenou poptávku po vysokoškolském vzdělání. Současně vytváří pružnější vztahy mezi školami a trhem práce, zřetelně posiluje rozpočty škol, a tím umožňuje zajistit růst platů vysokoškolských učitelů.

Zároveň zvyšuje odpovědnost škol i učitelů vůči studentům i odpovědnost studentů za vlastní studijní výsledky. A při tom všem zajišťuje, aby žádný ze zájemců o studium nebyl dopředu znevýhodněn příjmovými a majetkovými poměry rodiny.

Problém je v tom, že odpůrci tohoto modelu, ať se rekrutují z řad studentů, učitelů,

funkcionářů vysokých škol či politiků, věcnou diskusí o jeho přednostech a rizicích záměrně politizují: Celý model redukuje na otázku, zda zavést nebo nezavést školné. Tím se diskuse o potřebě mnohem hlubší reformy financování vysokého školství a o novém určení role státu a veřejných financí v rozvoji vysokoškolského vzdělání zpravidla zablokuje v samotném začátku. Jedním z nejčastějších argumentů proti zavedení modelu financování, založeném na sdílení nákladů a splácení závazků studentů z jejich budoucích příjmů, je přesvědčení, že by se tím veřejné vysoké školy uzavřely zájemcům o studium z rodin s nízkými příjmy.

Přitom všechny analýzy ukazují, že trvalý růst zájmu o získání vysokoškolského vzdělání, který není následován stejně dynamickým růstem nabídky vzdělanostních příležitostí, vede k vysoké hladině neuspokojené poptávky, což zvyšuje sociální selektivitu systému terciárního vzdělávání. Při vyšší selektivě samozřejmě prohrávají zejména uchazeči, kteří pocházejí z méně příznivých sociálních prostředí.

Česká republika je z tohoto hlediska typickým a svým způsobem odstrašujícím příkladem, což - jak se zdá - odpůrce změny systému financování příliš nezajímá.

Není pochyb o tom, že změna modelu financování vysokého školství by přispěla k posílení vazeb "produkce" vysokých škol na proměňující se trh práce, k růstu kvality poskytovaného vzdělání, a tudíž i k výraznému zvýšení efektivnosti vynaložených prostředků. Stačí odvalit balvan ideologického přístupu k problému a zahájit věcnou diskusí.

Příslušní ministři však mlčí, jako by se jim to netýkalo, a vyčkávají, jak to všechno dopadne. Také politika.

Doc. PhDr. Petr Matějů, PhD.

Hospodářské noviny, 27. -29. prosince 2002

»

Do dalšího desetiletí českého státu s reformou veřejných financí?

V minulých dnech představilo Ministerstvo financí návrh reformy veřejných financí, který by měl do roku 2006 vést ke snížení deficitu veřejných rozpočtů na úroveň 3,7 % až 4,9 % HDP. Návrh byl připravován nejen samotným ministerstvem, ale spolupracoval na něm tým nezávislých odborníků ze soukromé sféry.

Podstata návrhu spočívá v realizaci takových opatření, která by měla zeštíhlit především výdajovou stránku státního rozpočtu i celé rozpočtové soustavy veřejných financí. Redukce výdajů by měla postihnout především oblast sociálních a dalších výdajů (tzv. mandatorních výdajů) stanovených zákonem, které tvoří stále vyšší podíl na celkových rozpočtových výdajích, což mimo jiné zužuje manévrovací prostor vlády při přípravě aktivní fiskální politiky stimulující hospodářský růst.

Nabízí se srovnání s úspornými balíčky Klausovy vlády, které však neměly nic společného se zásadní reformou veřejných financí, ale jednalo se spíše o okamžité opatření reagující na nepříznivý rozpočtový vývoj v roce

1997. Ačkoliv návrhy podobného druhu by bylo možno očekávat spíše od pravicově orientovaných stran, přichází s ním možná poněkud překvapivě sociálně demokratická vláda. Uvážíme-li však, že diskuse o nutnosti zásadní reformy veřejných financí probíhají již řadu let, vláda má stále větší potíže s prosazováním schodkových rozpočtů, celkové saldo veřejných rozpočtů nebezpečně narůstá již od druhé poloviny devadesátých let a v reakci na tuto skutečnost zvedají ve svých hodnotících zprávách varovně prst i odborníci Evropské komise a dalších celoevropských institucí, pak se jedná o jediný možný a logický krok. Významným impulsem pro jeho realizaci je bezpochyby rovněž skutečnost, že schodkové hospodaření státních financí nemůže být déle vyrovnáváno snižujícími se mimořádnými privatizačními příjmy.

V materiálu, který publikovalo Ministerstvo financí se mimo jiné uvádí, že významný zdroj fiskálních rizik představují i tzv. mimorozpočtové fondy. Mezi ně patří tzv. státní fondy (například Státní fond rozvoje bydlení, Státní fond dopravní infrastruktury a další) a tzv. privatizační fondy (zejména Fond národního majetku a Pozemkový fond ČR), které však budou s ohledem na důvody jejich existence v nejbližších letech pravděpodobně zrušeny. Podle ministerstva lze jen obtížně kontrolovat účelnost vynaložených prostředků z těchto fondů, protože „výdajové programy fondů nemusí soutěžit s ostatními výdajovými programy a fondy často disponují finanční nezávislostí (v podobě pravidelných příjmů)“.

Proč tedy vlastně byly fondy zřizovány? Nebyla důvodem jejich existence právě snaha dosáhnout jejich finanční nezávislosti na prostředcích z ostatních rozpočtových zdrojů a zajistit tak stabilní zdroj financování prioritních oblastí? Argumentováno je rovněž skutečností, že rozpočtové hospodaření fondů není podrobováno tak důkladné kontrole ze strany parlamentu, jako je tomu v případě státního rozpočtu, a výdajová rozhodnutí fondů mají do značné míry ad hoc charakter vzhledem ke skutečnosti, že jsou závislá na dostupnosti příjmů z privatizace. Navrhováno je tudíž vyhodnocení činnosti fondů, omezení jejich počtu a integrace výdajových programů realizovaných v jejich působnosti zpět do státního rozpočtu, jak tomu bylo ještě donedávna. Nad prvním výše uvedeným argumentem, tj. nedostatečné kontrole hospodaření ze strany poslanců, se lze snad jen poušmat. Jestliže parlament z nějakého důvodu nevěnuje stejně velkou pozornost schvalování rozpočtů státních fondů jako schvalování státního rozpočtu, svědčí to o jistých nedostatecích na straně parlamentu, ale rozhodně to není pádný důvod pro rušení mimorozpočtových fondů. Druhá námitka týkající se závislosti výdajové politiky fondů na dostupnosti přidělených prostředků je závažnější.

Hospodaření fondů by bezpochyby mělo v zásadě fungovat na principu samofinancování, tj. fondy by měly poskytovat především zvýhodněné půjčky, eventuálně nepřímé dotace

pouze v takovém rozsahu, aby nepřispívaly k prohlubování deficitního hospodaření veřejných rozpočtů. K zajištění vlastních příjmů však nezbytně potřebují vstupní kapitál, který v tomto případě představují především příjmy z privatizace. Vzhledem k tomu, že se jedná o zdroj poměrně nejistý, nelze se divit, že fondy jsou nuceny přizpůsobovat své výdajové programy měnícím se podmínkám. Současně však lze konstatovat, že jak vláda, tak parlament, mohou hospodaření fondů bezprostředně ovlivňovat, protože schvalují návrhy jejich rozpočtů. Ani tento argument tedy není příliš přesvědčivý.

Jen velmi těžko lze v souhrnu hodnotit činnost všech státních fondů, věnujme se tedy pouze jednomu konkrétnímu – Státnímu fondu rozvoje bydlení (SFRB). V analýze Ministerstva financí je konstatováno, že účel existence fondu, tj. mimo jiné krytí nákladů a úroků z úvěrů na opravy, modernizace a výstavby bytů, je sporný, jelikož existují jiné finanční nástroje (stavební spoření a hypoteční financování), jejichž prostřednictvím lze dosáhnout stejných cílů. Hlavní námitkou je pak skutečnost, že fond financuje pravidelně se opakující výdaje (údržba a obnova bytového fondu) z mimořádných příjmů, což musí do budoucna vést k prohlubování deficitu veřejných financí. Současně je však konstatováno, že fond například nemůže efektivně emitovat dluhopisy, jak mu to teoreticky umožňuje zákon o jeho zřízení, které by sloužily jako další zdroj jeho příjmů, protože by to bylo v rozporu se zákonem o dluhopisech.

Podobných paradoxů by bylo možno jistě najít celou řadu. Zaměříme-li se blíže na programy financované z prostředků fondu, pak jejich efektivitu lze jen těžko měřit pouze počtem nově postavených bytů, což je rovněž zmiňováno v materiálu ministerstva. K podpoře výstavby nových bytů totiž slouží jen dva programy financované z prostředků fondu – úvěry pro mladé na výstavbu nového vlastního bydlení (úvěr je poskytován žadatelům ve věku do 36 let na dobu 10 let v maximální výši 200 tisíc korun) a podpora výstavby nájemních bytů a domů s pečovatelskou službou. V roce 2002 byly na tyto programy vyčleněny prostředky v celkové výši 6,35 mld. Kč. Prvně jmenovaný program představuje z čistě ekonomického hlediska účelně vynaložené prostředky, které se v podobě úročených splátek poskytnutých úvěrů fondu vrátí v průběhu dalších několika let.

O jak efektivní nástroj se jedná z pohledu žadatelů, lze spekulovat s ohledem na nízkou maximální výši úvěru. V případě druhého uvedeného programu je poskytována účelová dotace na výstavbu nájemních bytů nebo domů s pečovatelskou službou, která nesmí překročit taxativně vymezenou výši připadající na jeden nájemní byt, resp. 50 % investičních nákladů. Zbývající objem prostředků musí být zajištěn jinými způsoby, i v tomto případě se tedy jedná o ekonomicky relativně efektivní nástroj (ačkoliv z hlediska hospodaření fondu deficitního charakteru, jelikož se jedná o dotaci). Vytknout lze snad jen skutečnost, že takto postavené

nájemní byty musí být používány k nájemním účelům a nesmí být převedeny na jinou osobu pouze po omezenou dobu dvaceti let. Po uplynutí této lhůty tedy hrozí, že budou prodány např. do osobního vlastnictví a původní záměr rozšířit nabídku nájemního bydlení nebude naplněn.

Kromě výše uvedených fondů zajišťuje další dva programy zaměřené na podporu oprav a modernizace bytového fondu. Program Panel je zaměřen na regeneraci obytných domů postavených panelovou technologií, druhý program si klade za cíl odstraňování zchátralosti ostatního bytového fondu. Celkový objem prostředků určených pro tyto účely činil v roce 2002 pouze 602 mil. Kč. Státní pomoc spočívá v prvním případě v poskytnutí úrokové dotace k dlouhodobým úvěrům přijatým za výše uvedenými účely, resp. v poskytnutí garance za nesplacenou část takto přijatých úvěrů. Ve druhém případě je obcím (a jejich prostřednictvím i soukromým vlastníkům) poskytován zvýhodněný úvěr, který však může hradit maximálně 50 % celkových investičních nákladů zamýšleného projektu. V obou případech jsou tedy prostředky fondu využívány z ekonomického hlediska efektivně. Z hlediska fondu dlouhodobě bilančně negativní zátěž představuje poskytování úrokových dotací, které má však na druhou stranu výrazně stimulační charakter na straně případných žadatelů o tuto formu podpory.

Závěrem lze tedy konstatovat, že výhrady Ministerstva financí týkající se možných negativních dopadů hospodaření mimorozpočtových fondů na prohlubování schodku veřejných financí nevyznívají, alespoň v případě Státního fondu rozvoje bydlení, zcela přesvědčivě. Pokud budou odstraněny některé legislativní nedostatky bránící dosažení vlastní finanční samostatnosti fondů a bude uplatňována důsledná kontrola ze strany vlády a parlamentu, pak jejich fungování nemusí mít nijak závažně destabilizující účinky na vývoj salda veřejných financí. Naopak zrušení Státního fondu rozvoje bydlení a jím realizovaných programů může mít v konečném důsledku výrazně negativní dopady v podobě hromadné privatizace obecního nájemního bytového fondu, do něhož bude třeba s odstupem několika let investovat díky rostoucí zanedbanosti daleko větší objem finančních prostředků.

Ing. Petr Sunega

«OTÁZKY & ODPOVĚDI»

»

Q: *Myslíte si, že se po morální stránce lidstvo řítí do záhuby?*

A: Odpovím dvěma otázkami: co je to morálka? a co je to záhuba? Morální hodnoty v tradičních společnostech bývaly zakotvené nábožensky a jedním z ústředních témat sociologie od dob jejího vzniku byl popis toho, jak to udělat, aby v situaci rostoucí sekularizace morálka ve společnosti zůstala zachována. Jisté je, že se ztrátou významu náboženství v některých západních společnostech postupně jaksi mizí i původní morálka. Zvláště v současnosti, resp. v

posledních 20ti letech, však nastupuje nová religiozita ať už v podobě nových náboženských hnutí nebo zvýšeného zájmu o tradiční náboženské kultury (podstatnou složkou tohoto posunu je tzv. fundamentalismus), která opětovně přináší důraz na morálku. Je to však ta morálka, na níž se (nepochybně s angažovaným zájmem o sociální blaho) ptáte? Vede tedy k "záhubě" nedostatek morálky či naopak její "přebytek"? - napřed si musíte, stejně jako každý, kdo si podobné otázky klade, zodpovědět, na jaké straně stojíte a z jejího úhlu pohledu pak problém posuzovat. Morálka o sobě totiž není kategorií "z tohoto světa", jíž by sociologie mohla zkoumat, nýbrž vždy se váže na nějaký typ symbolického univerza, ať už náboženské, filosofické či pseudonáboženské (=věda) povahy.

Mgr. Zdeněk R. Nešpor

»

Q: *Je v České republice hodně případů nesocializovaných jedinců?*

A: Domnívám se, že nelze přímo hovořit o případech "nesocializovaných" jedinců jako spíše o možnostech, průběhu a celkové kvalitě tohoto procesu. Lidé si během života vytvářejí hodnotové struktury, přijímají nejrůznější společenská pravidla a obecně se zapojují do života společnosti. Jedinci, kteří neprošli natolik "kvalitní" socializací, aby byli schopni respektovat hodnoty, normy a pravidla společnosti ve které žijí a mají problémy se bezproblémově začlenit do společnosti jistě existují, ale přesný počet Vám nesdělím. Můžete pozorovat lidi ve svém okolí, jakým způsobem se chovají, jak reagují na okolí a zda respektují všeobecná společenská pravidla (např. chování lidí na veřejných místech apod.). Představu o hrubém počtu těchto lidí ve svém okolí získáte snad alespoň tímto způsobem pozorování.

Mgr. Ondřej Roubal

»

Q: *Dotaz na důvody vysoké rozvodovosti v naší republice?*

A: Důvodů k vysoké rozvodovosti je více. Jedním z nejdůležitější je to, že ženy se stávají stále více ekonomicky nezávislé. Dále se mění hodnoty, lidé považují rozchod partnerů i po slibu manželství za společensky přijatelný a jedinci nejsou tímto stigmatizováni. Na to má vliv i klesající role náboženství. Rozvod ale zpravidla přináší ekonomické potíže, především matkám-samoživitelkám s malými dětmi.

Mgr. Petra Šalamounová

»

Q: *Kdo ovlivnil Norberta Eliase?*

A: Přímá a krátká odpověď na takto přímou otázku může být jenom "každý, jehož knihy a práce četl, všichni, s nimiž se během svého života ocital ve vzájemné závislosti". Norbert Elias v jednom osobním dopise píše, že události jeho života ovlivnily jeho myšlení aspoň tak, jako knihy, které četl. A když vezmete v úvahu Eliasovo CV, které patří do let 1897 až 1990, jeho originální sociologické dílo s jedním vrcholem v knize O civilizačním procesu (1939), přijmete tuto krátkou odpověď na svou otázku jako úplnou. O Norbertu Eliasovi dále v prvním čísle SOCIOWebu.

PhDr. Zdenka Vajdová

»

Q: *Proč stále méně lidí chodí k volbám?*

A: Pokles účasti ve volbách a politické aktivity vůbec je celoevropským trendem. Domníváme se, že je to znakem odmítnutí tradičních forem politické účasti (ruku v ruce s nízkou volební účastí jde klesající počet členů politických stran). Jedná se však o velmi zajímavý problém, protože přináší otázku, zda jsou zájmy lidí, kteří se na formování politiky nepodílejí (každý občan-volič má možnost rozhodnout ve volbách a tím se spolupodílet na směřování politiky v následujícím období, protože různé strany prosazují různé a často protichůdné politiky) dlouhodobě naplňovány.

Bc. Lukáš Linek, Petra Rakušanová, M.A.